WIJ ZIJN DE TIJDEN

De zoektocht naar de mens van morgen

Karl van Hees

Colofon

Wij zijn de tijden
De zoektocht naar de mens van morgen
Auteur: Karl van Hees
© 2026 Karl van Hees
Uitgave in eigen beheer
Eerste druk, 2026
Meer informatie: karlvanhees.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord — De hemel vol licht 4
DEEL I — DE MENS DIE VOORUITGING....11
Hoofdstuk 1 — De wereld die nooit stilstaat....11
Hoofdstuk 2 — Werken om te leven 18
Hoofdstuk 3 — De vermoeide mens 29
Hoofdstuk 4 — Wanneer is het genoeg? 40
DEEL II — DE ZOEKENDE MENS....53
Hoofdstuk 5 — De vlucht naar boven 53
Hoofdstuk 6 — De zoektocht naar beneden 66
Hoofdstuk 7 — De eerste omwenteling....81
Hoofdstuk 8 — De wereld als machine....93
Hoofdstuk 9 — Wanneer zekerheid verdwijnt 108
DEEL III — DE AARDE ANTWOORDT 125
Hoofdstuk 10 — De boer en de veranderende seizoenen....125
Hoofdstuk 11 — De aarde is geen voorraadkast 140
Hoofdstuk 12 — De oude mens....147
Hoofdstuk 13 — De wijsheid van genoeg....162
DEEL IV — DE OMKERING....176
Hoofdstuk 14 — De wereld die antwoordt....176
Hoofdstuk 15 — De stilte die antwoordt....188
Hoofdstuk 16 — De tweede Achsenzeit....196
Hoofdstuk 17 — Van hoofd naar hart 207
DEEL V — DE MENS VAN MORGEN....219
Hoofdstuk 18 — De oude mens die nieuw was....219
Hoofdstuk 19 — De nieuwe mens die oud durft te zijn 229
Hoofdstuk 20 — Niet vluchten....240
Hoofdstuk 21 — Wij zijn de tijden....250
Slot — De mens die er al was....259

Voorwoord — De hemel vol licht

De avond was bijna geluidloos geworden, al werd het in het Heuvelland nooit werkelijk stil. Ergens verderop blafte een hond en vanuit het dal klonk nog even het geluid van een auto die langzaam tegen de helling omhoog reed. Daarna verdwenen ook die geluiden en nam de nacht het landschap weer in bezit.

Hij stond aan de rand van een veld vanwaar je overdag de golvende lijnen van het Limburgse land kon volgen. Akkers, weilanden en kleine dorpen lagen tegen elkaar als vlakken in een oud schilderij, kerktorens staken boven de daken uit en aan de horizon tekenden zich de ruggen van de heuvels af. Nu waren de kleuren verdwenen en vloeiden de vormen langzaam samen tot schaduwen.

Boven hem was de hemel helder.

Als kind had hij hier vaak naar de sterren gekeken. Toen waren het lichtpuntjes geweest waarvan hij nauwelijks kon bevatten hoe ver ze van hem verwijderd waren. Iemand had hem ooit de Grote Beer aangewezen, later leerde hij Orion en Cassiopeia herkennen, en met iedere naam leek de onmetelijke hemel iets vertrouwder te worden.

Veel later had hij geleerd wat hij werkelijk zag.

De sterren waren zonnen, sommige veel groter dan de zon die iedere ochtend boven deze heuvels verscheen. Rond talloze sterren draaiden planeten en op een deel daarvan konden omstandigheden bestaan die deden denken aan de jonge aarde: water, een atmosfeer, moleculen waaruit ooit iets levends zou kunnen ontstaan.

De mens wilde het weten.

Op hoge bergen stonden telescopen die nachtenlang naar verre sterrenstelsels keken, terwijl instrumenten in de ruimte licht opvingen dat miljoenen of miljarden jaren onderweg was geweest. Wetenschappers onderzochten atmosferen van planeten die zo ver verwijderd waren dat geen mens ze ooit

zou bereiken en zochten daarin naar sporen die iets konden vertellen over water en leven.

Dichter bij huis reden machines over Mars, cirkelden satellieten rond planeten en reisden ruimtesondes verder dan enige menselijke reiziger ooit was gekomen.

Hij glimlachte terwijl hij omhoogkeek. Er school iets ontroerends in die nieuwsgierigheid. Op een kleine planeet rond een gewone ster was een wezen ontstaan dat niet tevreden was met de horizon die het kon zien en daarom instrumenten bouwde om daarachter te kijken.

Tussen de sterren verscheen een bewegend lichtpunt.

Het ging te gelijkmatig voor een vliegtuig en na enkele seconden herkende hij het als een satelliet. Hij volgde het licht terwijl het geruisloos langs de hemel schoof. Even later zag hij verderop nog een lichtpunt bewegen.

Zelfs daarboven waren de sporen van de mens zichtbaar geworden.

Hij haalde zijn telefoon uit zijn jaszak. Het scherm lichtte onmiddellijk op en toonde berichten, nieuws, een update en een melding van een programma dat zijn aandacht wilde. Er stond ook een bericht waarop hij die avond nog had willen antwoorden.

Enkele seconden keek hij ernaar, waarna hij het scherm uitschakelde.

Het donker keerde terug.

Terwijl hij de telefoon in zijn jaszak stak, trok de satelliet verder over de hemel.

De zoektocht van de mens richtte zich niet uitsluitend naar boven. Diep onder bergen, aarde en zee stonden eveneens instrumenten waarmee wetenschappers probeerden te begrijpen waaruit de werkelijkheid bestond. In enorme versnellers werden de kleinste bekende bouwstenen van de natuur onderzocht en elders wachtten

detectoren op deeltjes die vrijwel ongehinderd door de aarde reisden.

Neutrino's.

Ze waren bijna niet waar te nemen en toch vlogen er ontelbare door de aarde, door het landschap en door zijn eigen lichaam. Ze droegen informatie mee uit processen diep in sterren, uit explosies in de kosmos en uit een verleden dat veel ouder was dan de mens.

Ook onder zee en diep in het ijs stonden instrumenten die wachtten op signalen uit het heelal. De mens had zijn ogen en oren als het ware verlengd met telescopen, detectoren en computers, zodat hij kon waarnemen wat zijn eigen zintuigen nooit zouden kunnen zien of horen.

Daar was inmiddels nog iets bij gekomen.

Machines leerden.

Kunstmatige intelligentie analyseerde beelden, schreef teksten, stelde diagnoses, bestuurde systemen en vond patronen in hoeveelheden gegevens die geen mens meer kon overzien. Kennis die eeuwenlang langzaam was opgebouwd, kon binnen seconden worden geraadpleegd en verwerkt.

Geen generatie vóór hem had over zulke middelen beschikt.

Hij liep verder over het pad dat in het donker nauwelijks zichtbaar was, maar dat hij zo goed kende dat zijn voeten vanzelf de oneffenheden vonden. Langs de berm streek het hoge gras tegen zijn broek.

Boven hem lag de kosmos en onder zijn voeten de aarde, terwijl hij in zijn jaszak een apparaat droeg waarmee hij zich binnen enkele seconden met vrijwel ieder deel van de wereld kon verbinden.

Aan de andere kant van het dal lagen de lichten van een dorp. Achter al die ramen ging het gewone leven verder. Gezinnen zaten aan tafel, ergens werd televisie gekeken,

iemand werkte nog achter een computer en een kind werd naar bed gebracht. In een ander huis zat iemand alleen, kreeg een familie slecht nieuws of wachtte iemand op een telefoontje dat maar niet kwam. Er werd gelachen, gezwegen, gehoopt, geruzied en liefgehad.

Hij keek lange tijd naar de huizen.

De mens kon steeds verder het heelal in kijken, terwijl het leven waarvoor al die kennis uiteindelijk betekenis moest hebben zich daar beneden afspeelde, achter verlichte ramen en tussen mensen die elkaar nodig hadden.

Die gedachte bleef bij hem toen hij verderliep.

De wereld waarin zij leefden was sneller geworden. Mensen reisden verder, communiceerden onmiddellijk en beschikten over mogelijkheden die enkele generaties geleden onvoorstelbaar waren geweest. Geneeskunde had levens gered en verlengd, onderwijs had miljoenen mensen nieuwe kansen gegeven en wetenschap had grote delen van de natuur begrijpelijk gemaakt.

Tegelijkertijd zag hij een andere ontwikkeling.

Dezelfde mens die tijd wist te besparen, leek voortdurend tijd tekort te komen. Agenda's raakten voller, werkdagen liepen door tot in de avond en de telefoon zorgde ervoor dat werk, nieuws en verwachtingen overal mee naartoe reisden. Producten werden vervangen voordat ze versleten waren en economische groei werd zo vanzelfsprekend gevonden dat stilstand bijna als achteruitgang werd beschouwd.

Hij dacht aan de berichten die hij die dag had gelezen over oorlog, klimaatverandering, economische onzekerheid en landen die hun macht probeerden uit te breiden. Daar tussendoor stonden verhalen over mensen die moeite hadden hun rekeningen te betalen, naast berichten over vermogens die nauwelijks nog in menselijke verhoudingen waren uit te drukken.

De tegenstelling trof hem.

Een beschaving kon technisch vooruitgaan zonder vanzelf te weten waarheen zij wilde.

Hij voelde de koele avondlucht langs zijn gezicht en keek naar de grond onder zijn voeten. Over deze aarde hadden generaties gelopen die niets wisten van satellieten, kunstmatige intelligentie of neutrino's. Zij hadden nooit een foto van Mars gezien en konden zich niet voorstellen dat mensen ooit apparaten zouden bouwen die miljarden jaren oud licht konden opvangen.

Toch hadden zij naar dezelfde sterren gekeken.

Hun kennis was kleiner geweest, maar hun fundamentele vragen waren niet verdwenen met de komst van wetenschap en technologie. Mensen wilden nog altijd weten hoe zij moesten leven, wat zij voor elkaar betekenden, hoeveel een mens werkelijk nodig had en wat er overbleef wanneer bezit, status en zekerheid wegvielen.

Hij dacht aan de oude wijzen die duizenden jaren geleden in verschillende beschavingen hadden geleefd. Zij kenden elkaar niet en spraken verschillende talen, maar velen van hen hadden hun aandacht gericht op dezelfde menselijke krachten: verlangen, angst, macht, hebzucht, mededogen en liefde.

Hun wereld hoefde niet geromantiseerd te worden. Zij kende geweld, ziekte, ongelijkheid en onderdrukking op een schaal die de moderne mens soms vergat. Toch hadden die oude denkers iets gezien wat door technische vooruitgang niet vanzelf verdween: een samenleving veranderde pas werkelijk wanneer ook de mens veranderde die haar vormgaf.

Boven hem verdween de satelliet uit het zicht.

De sterren bleven.

Hij stond stil en keek naar het enorme donkere vlak boven het Heuvelland. De mens had geleerd licht op te

vangen uit de verste gebieden van de kosmos en de kleinste deeltjes van de materie te onderzoeken. Hij zocht water op Mars, planeten rond andere sterren en aanwijzingen voor leven dat buiten de aarde kon bestaan.

Op dat moment drong een eenvoudige gedachte zich aan hem op.

Bij al dat zoeken was de mens zelf merkwaardig genoeg uit beeld geraakt.

Hij voelde de aarde stevig onder zijn schoenen en sprak de woorden uit die gedurende de wandeling langzaam vorm hadden gekregen.

“Wij zoeken overal. Maar waar zoeken wij de mens?”

De vraag verdween in de avond.

Er kwam geen antwoord, alleen de wind die opnieuw door het gras trok en het verre geluid van een auto in het dal.

Toch bleef hij staan.

De vraag had iets geopend waarvoor hij nog geen woorden had. Zij zou hem later brengen bij een jongere die weigerde haar leven uitsluitend volgens verwachtingen van anderen in te richten, bij iemand die onder de druk van het bestaan was bezweken, bij een boer die veranderingen aan zijn grond en gewassen kon aflezen en bij een oude man die zich een tijd herinnerde waarin niet ieder verloren uur als verspilling werd beschouwd.

Ook wetenschappers zouden op zijn weg komen, mensen die diep in de werkelijkheid waren doorgedrongen en juist aan de grenzen van hun kennis nieuwe raadsels hadden gevonden. Hij zou mensen ontmoeten die vrijwel alles bezaten en toch naar betekenis zochten, naast anderen die weinig hadden en een vorm van rijkdom kenden die nergens op een bankrekening zichtbaar werd.

Langzaam zou daardoor ook zijn oorspronkelijke vraag veranderen.

De nieuwe mens hoefde niet ergens gevonden of ontworpen te worden. Geen laboratorium zou hem voortbrengen en geen volgende technische revolutie zou hem vanzelf doen ontstaan.

Waarnaar hij zocht, leefde al als mogelijkheid in de mens zelf: het vermogen om te luisteren, zich te verbinden, grenzen te erkennen, verantwoordelijkheid te dragen en zich niet uitsluitend als afzonderlijk individu te ervaren.

Iets daarvan hadden oude culturen gekend en telkens opnieuw onder woorden proberen te brengen. De moderne mens had het niet verloren, maar in de snelheid van zijn ontwikkeling was het naar de achtergrond geraakt.

Hij begon weer te lopen.

Boven hem verscheen opnieuw een bewegend lichtpunt tussen de sterren, maar zijn aandacht bleef deze keer bij het pad. Hij hoorde zijn voetstappen, voelde de wind over het veld trekken en rook de vochtige aarde die in de avondlucht sterker aanwezig was geworden.

De kosmos was niet alleen daarboven.

Hij stond er middenin.

Met iedere ademhaling nam zijn lichaam iets van de wereld in zich op en gaf het iets terug. De elementen waaruit hij bestond waren ouder dan de aarde zelf, gevormd in sterren die allang niet meer bestonden. De mens die naar de hemel keek, was geen buitenstaander die de kosmos van een afstand bestudeerde.

Hij behoorde ertoe.

En juist daar, tussen het oude land onder zijn voeten en het sterrenlicht boven hem, kreeg de zoektocht haar richting.

Niet naar een ander soort wezen.

Naar een andere manier van mens-zijn.

De zoektocht naar de mens van morgen was begonnen.

DEEL I — DE MENS DIE VOORUITGING

Hoofdstuk 1 — De wereld die nooit stilstaat

De mens die altijd verbonden was,
maar zichzelf steeds minder ontmoette.

De telefoon begon te trillen voordat de wekker afliep.

Het was 06.12 uur en nog voordat zijn voeten de vloer hadden geraakt, had Thomas al vier meldingen gelezen: twee e-mails die gedurende de nacht waren binnengekomen, een bericht in een groepsapp en een herinnering aan een vergadering die pas over vijf uur zou beginnen. Toen hij het scherm wilde wegleggen, verscheen automatisch het nieuws en gleden de eerste berichten van de dag onder zijn ogen voorbij.

Oorlog, beurs, klimaat, kunstmatige intelligentie en ergens aan de andere kant van de wereld een nieuwe raketlancering.

Hij had nog geen woord gesproken, nog niemand aangekeken en zelfs de gordijnen niet geopend, maar de wereld sprak al tegen hem.

Buiten kleurde de ochtend langzaam boven het Limburgse Heuvelland. Achter de gordijnen werd de lucht lichter en in de bomen rond de huizen waren vogels al begonnen aan hun dagelijkse ritueel, volkomen onverschillig voor agenda's, deadlines en berichten die dringend beantwoord moesten worden.

Thomas hoorde ze nauwelijks.

Hij liep naar de keuken, zette koffie en keek naar het apparaat terwijl het water langzaam door het filter liep. Nog voordat zijn kopje gevuld was, had hij de telefoon opnieuw in zijn hand en opende hij gedachteloos de berichten die waren binnengekomen.

“Kun je hier even naar kijken?”

“Heb je dit al gezien?”

“Kun je vandaag nog reageren?”

Hij glimlachte schamper terwijl hij zijn koffie pakte en het scherm uitschakelde. Het viel hem op hoeveel haast uit enkele eenvoudige woorden kon spreken. Zelfs een verzoek dat best tot de middag kon wachten, kreeg op een scherm iets dringends.

In de trein naar Maastricht zag hij iets wat hem waarschijnlijk al honderden keren was opgevallen zonder dat hij er werkelijk aandacht aan had besteed. Bijna niemand keek naar buiten.

Achter de ramen gleden de heuvels voorbij, terwijl dunne slierten mist nog boven de weilanden hingen. Een boer reed langzaam met zijn tractor over een nat veld en iets verderop stond een reiger bewegingloos langs een sloot. Het dier leek volledig op te gaan in het landschap.

De meeste reizigers zagen er niets van.

Hun aandacht lag bij de schermen in hun handen. Een meisje tegenover hem glimlachte naar een filmpje dat alleen zij kon zien, een zakenman sprak zonder op te kijken tegen de oortjes in zijn oren en naast hem bouwde een jongen in een spel complete digitale werelden, terwijl achter het raam een echte wereld voorbijtrok.

Thomas merkte dat hij zelf nauwelijks anders was. Ook zijn telefoon lag in zijn hand en zonder dat hij zich kon herinneren waarvoor hij hem had gepakt, stond zijn duim alweer boven het scherm.

Hij legde het toestel naast zich en keek naar buiten.

De trein reed tussen de heuvels door en achter een rij bomen verscheen een open landschap van weilanden, hagen en verspreide boerderijen. De nevel trok langzaam op en tussen twee wolken brak het eerste zonlicht door. Er ging een onverwachte rust van het landschap uit, alsof het volkomen onverschillig was voor alles wat die ochtend dringend had geleken.

Een paar minuten lang liet Thomas zijn telefoon liggen.

Op kantoor keerde de snelheid onmiddellijk terug.

Schermen lichtten op, grafieken bewogen voortdurend en projecten werden verdeeld in kleuren die iedereen begreep. Groen betekende dat alles volgens planning verliep, oranje vroeg om aandacht en rood vereiste ingrijpen. Op het grote scherm aan de wand stonden tientallen cijfers, percentages en prognoses waarmee vrijwel ieder onderdeel van het bedrijf kon worden gevolgd.

Thomas keek ernaar en bedacht dat het systeem bijna alles kon meten wat voor de organisatie van belang was. Productiviteit, omzet, kosten, tijd, groei en achterstand kregen ieder hun eigen getal of kleur.

Voor vermoeidheid bestond geen grafiek.

Voor twijfel evenmin.

Een mens bleef groen zolang hij functioneerde.

Die gedachte kwam onverwacht en hij liet haar weer los toen een collega hem iets vroeg over een rapport.

De ochtend vulde zich met vergaderingen, e-mails en korte gesprekken bij bureaus. Telkens wanneer Thomas dacht dat hij iets had afgerond, verscheen er iets nieuws. Een beantwoorde e-mail leverde een reactie op, een afgerond rapport leidde tot een volgende vraag en een vergadering eindigde meestal met afspraken voor een nieuwe vergadering.

Tijdens de lunch vertelde een collega enthousiast dat een nieuw AI-systeem binnenkort een groot deel van hun administratieve werk kon overnemen. Het systeem zou sneller analyseren, minder fouten maken en binnen enkele maanden werkzaamheden uitvoeren waarvoor nu nog verschillende mensen nodig waren.

De collega nam een hap van zijn brood en keek tevreden.

“Mooi toch,” zei hij. “Dan hoeven wij straks minder zelf te doen.”

Thomas keek hem aan.

"En wat gaan we dan doen?"

De ander haalde zijn schouders op.

"Nog meer."

Ze lachten, al bleef er in dat antwoord iets hangen wat ernstiger was dan de grap waarmee het was uitgesproken.

Thomas keek om zich heen naar de kantine. Mensen aten terwijl ze hun telefoon controleerden, berichten beantwoordden of nog snel iets op hun laptop afmaakten. Een vrouw aan het tafeltje verderop voerde een gesprek terwijl ze ondertussen door haar e-mail scrolde. Twee mannen aten tegenover elkaar zonder veel te zeggen; beiden keken regelmatig naar het scherm naast hun bord.

De lunchpauze was nauwelijks een onderbreking van het werk. Alleen de plek was veranderd.

"Nog meer."

De woorden van zijn collega bleven de rest van de middag bij hem.

Het merkwaardige van vooruitgang was dat tijdwinst zelden vrije tijd opleverde. Wat sneller kon, werd vaker gedaan en wat geautomatiseerd werd, maakte ruimte voor nieuwe taken. Computers hadden werkzaamheden overgenomen waarvoor vroeger uren nodig waren, maar niemand leek daardoor om drie uur naar huis te gaan.

De gewonnen tijd werd opnieuw gevuld.

Tegen het einde van de middag voelde Thomas zich vermoeid, hoewel hij de hele dag nauwelijks lichamelijke inspanning had verricht. Het was een andere vermoeidheid, veroorzaakt door uren van kijken, reageren, schakelen en beschikbaar zijn. Zijn lichaam had bijna stilgezeten terwijl zijn aandacht voortdurend van de ene plek naar de andere was getrokken.

Toen hij het kantoor verliet, bleef hij even voor de ingang staan.

De lucht voelde zachter dan die ochtend en boven de gebouwen dreven lichte wolken langzaam naar het zuiden. Mensen kwamen door de draaideuren naar buiten en liepen met snelle passen richting station, fietsenstalling of parkeerplaats. Sommigen hadden hun telefoon al tegen het oor voordat zij het gebouw verlaten hadden.

Thomas liep naar het station.

Op de terugweg nam hij dezelfde trein als iedere andere dag, maar dichter bij huis stapte hij één halte eerder uit. Het besluit ontstond zonder veel nadenken. Na een dag tussen schermen, cijfers en gesprekken verlangde hij naar beweging en buitenlucht.

Hij liep een pad op dat tussen de akkers door kronkelde.

Naarmate hij verder van de weg kwam, verdwenen de geluiden van verkeer en huizen naar de achtergrond. De wind streek door het hoge gras langs de berm en vanuit de verte droegen de slagen van een kerkklok over het landschap.

Thomas bleef staan en luisterde totdat de laatste slag was uitgestorven.

Het geluid vroeg niets van hem. Hij hoefde nergens op te drukken, niets te bevestigen en niemand te antwoorden. De klok had het uur aangegeven en daarna het landschap weer aan zichzelf overgelaten.

Voor hem cirkelde een buizerd boven een akker. Het dier liet zich door de opstijgende lucht dragen en hoefde nauwelijks met zijn vleugels te slaan. Thomas volgde de brede cirkels en zag hoe de vogel hoger kwam zonder dat er enige inspanning zichtbaar was.

Hij dacht aan de satellieten die boven dezelfde hemel hun vaste banen trokken, aan raketten die de aarde verlieten en aan machines die met enorme snelheid door de ruimte reisden.

De mens had snelheid tot een van zijn grootste prestaties gemaakt.

De buizerd liet zich door de lucht dragen.

Het beeld bleef even bij hem.

Toen trilde zijn telefoon.

Zijn hand ging automatisch naar zijn jaszak, maar bleef halverwege steken. Het bericht kon wachten. Die eenvoudige gedachte verraste hem, want gedurende zijn werkdag had vrijwel alles om een onmiddellijke reactie gevraagd.

Hij liet zijn hand zakken.

De wind trok door het koren en liet lange golven over het veld lopen. Verderop ritselde iets in de berm en hoog boven hem klonk de roep van de buizerd. Daaronder hoorde hij zijn eigen ademhaling en het zachte schuren van zijn schoenen over het zand.

De stilte bleek vol geluid te zitten zodra hij de tijd nam om ernaar te luisteren.

Hij begon weer te lopen.

Onderweg dacht hij terug aan de trein van die ochtend, aan de reizigers die naar hun schermen hadden gekeken terwijl het landschap langs hen heen was geschoven. Hij hoorde daar zelf bij. Niemand had hem daartoe gedwongen. Het was langzaam vanzelfsprekend geworden om iedere vrije minuut te vullen met nieuws, berichten, beelden of werk.

Iedere nieuwe uitvinding had tijd beloofd te besparen en veel daarvan had het leven daadwerkelijk gemakkelijker gemaakt. Toch werd de vrijgekomen ruimte telkens opnieuw gevuld. Snellere computers brachten meer mogelijkheden, directe communicatie bracht de verwachting van een sneller antwoord en automatisering maakte ruimte voor werkzaamheden die daarvoor niet bestonden.

De woorden van zijn collega kregen tijdens de wandeling een andere betekenis.

“Nog meer.”

Thomas was geen tegenstander van technologie. Zijn werk zou zonder computers, internet en telefoon nauwelijks denkbaar zijn en hij zag de mogelijkheden van kunstmatige intelligentie. Machines konden mensen zwaar of geestdodend werk uit handen nemen, patronen ontdekken die voor het menselijke oog verborgen bleven en kennis toegankelijk maken op een schaal die enkele decennia geleden onvoorstelbaar was.

Daar zat zijn ongemak niet.

Het ontstond bij de vanzelfsprekendheid waarmee de mens zijn eigen tempo steeds verder aan de mogelijkheden van zijn machines aanpaste. Wat technisch sneller kon, moest ook sneller. Bereikbaarheid werd beschikbaarheid en efficiëntie werd ongemerkt een maatstaf waarmee ook mensen zichzelf gingen beoordelen.

Thomas keek naar zijn handen.

Die hadden die dag nauwelijks iets anders gedaan dan typen, klikken en zijn telefoon vasthouden.

Langs het pad stond een rij oude bomen. Hun stammen waren grillig en sommige takken waren afgebroken, maar ieder voorjaar kwamen er nieuwe bladeren aan. Niemand vroeg van een boom dat hij sneller groeide omdat de techniek inmiddels sneller was geworden.

Hij glimlachte om de gedachte.

Vooruitgang hoefde niet minder te worden, maar het woord zelf begon voor hem iets van zijn vanzelfsprekendheid te verliezen. Een samenleving kon sneller, rijker en slimmer worden terwijl de vraag naar de kwaliteit van het leven ergens buiten de grafieken bleef liggen.

Hij keek naar de hemel, waar het licht van de dag langzaam zachter werd. De buizerd was verdwenen en in de verte lagen de eerste huizen van het dorp tegen de helling.

Zijn telefoon zat nog steeds in zijn jaszak.

Het onbeantwoorde bericht was er ook nog.

Thomas voelde geen behoefte meer om onmiddellijk te kijken.

Hij liep verder en merkte hoe zijn pas zich vanzelf aan het landschap aanpaste. Er was niets dat hem hier voortduwde. Geen scherm telde zijn productiviteit en niemand wachtte op een rapport over de afstand die hij aflegde.

Aan de horizon zakte de zon tussen twee heuvels.

De wereld achter hem zou blijven draaien met haar berichten, vergaderingen, cijfers en deadlines. Morgenochtend zou zijn telefoon opnieuw oplichten en zouden de schermen op kantoor weer gevuld zijn met groen, oranje en rood.

Dat hoorde bij zijn leven en hij wilde er ook niet voor vluchten.

Toch had deze wandeling hem iets eenvoudigs laten ervaren wat hij lange tijd nauwelijks had opgemerkt: snelheid was geen natuurwet.

Hier bepaalde zijn eigen pas het tempo.

Thomas liep verder terwijl de avond over de velden viel.

Voor deze dag was dat genoeg.

Hoofdstuk 2 — Werken om te leven

Wie heeft eigenlijk besloten dat een geslaagd leven altijd groter moet worden?

Thomas zag haar voor het eerst op een dinsdagmorgen.

De trein was voller dan anders. Mensen stonden dicht tegen elkaar in het gangpad, jassen raakten elkaar en tussen hun voeten stonden tassen en rugzakken. Bij iedere halte

kwamen er nieuwe reizigers bij, waardoor degenen die al binnen waren nog iets dichter naar elkaar toe schoven.

Thomas had een plaats bij het raam gevonden en zijn laptop op zijn knieën gezet. Voor elf uur moest een presentatie klaar zijn en boven aan het scherm stond in grote letters de titel:

GROWTH STRATEGY 2030

Hij veranderde een percentage, controleerde een berekening en schoof enkele cijfers in een tabel. Alles draaide uiteindelijk om dezelfde begrippen: meer klanten, een hogere omzet en een beter rendement. De woorden veranderden per presentatie, maar de richting bleef dezelfde.

Groei.

Tegenover hem zat een jonge vrouw in een eenvoudige spijkerbroek en een groene trui. Naast haar stond een versleten rugzak en op haar schoot lag een boek.

Geen laptop.

Thomas probeerde de titel te lezen, maar kon hem vanaf zijn plaats niet goed zien. Wat hem vooral opviel, was dat de vrouw nauwelijks naar het boek keek. Haar aandacht lag bij het landschap achter het raam.

Sinds zijn wandeling van enkele dagen geleden zag hij steeds vaker hoe weinig mensen dat nog deden.

De trein reed door het Heuvelland, waar de nevel nog tussen de bomen hing en de dauw op sommige weilanden glinsterde in het vroege ochtendlicht. De vrouw volgde het landschap alsof daar iets gebeurde wat zij niet wilde missen.

Thomas keek terug naar zijn scherm.

Projected annual growth: 8.4%.

Hij tikte een zin, las hem terug, verwijderde enkele woorden en begon opnieuw.

“Moet dat vandaag af?”

Thomas keek op.

De jonge vrouw tegenover hem wees naar zijn laptop.

“Voor elf uur.”

“Dan heb je nog tijd.”

“Dat hangt ervan af hoe je tijd bekijkt.”

Ze glimlachte.

“Daar heb je waarschijnlijk gelijk in.”

Thomas richtte zijn aandacht weer op zijn presentatie, maar merkte enkele minuten later dat de vrouw opnieuw naar hem keek.

“Vind je het leuk?”

“Wat?”

“Wat je doet.”

Hij aarzelde. De vraag was eenvoudig genoeg en toch kwam het antwoord minder vanzelfsprekend dan hij had verwacht.

“Meestal wel.”

“Dat klinkt niet erg overtuigend.”

Thomas lachte.

“En jij?”

“Wat ik doe?”

Hij knikte.

“Van alles.”

“Dat is geen beroep.”

“Gelukkig niet.”

Nu moest hij opnieuw lachen.

“Wat doe je dan?”

“Drie dagen per week werk ik in een kleine zorgboerderij. Soms help ik in een boekhandel. En in het weekend werk ik af en toe in een café.”

“Drie banen?”

“Nee. Eén leven.”

Thomas keek haar even aan.

De trein reed verder, maar die paar woorden bleven bij hem.

Ze heette Noor en was vierentwintig. Ze had gestudeerd, vertelde ze, maar was na haar opleiding niet onmiddellijk op zoek gegaan naar een carrière. In haar omgeving was dat niet door iedereen begrepen.

"Mijn vader vroeg wanneer ik eindelijk iets met mijn diploma ging doen."

"Begrijpelijke vraag."

"Waarom?"

"Omdat je daarvoor gestudeerd hebt."

"Heb ik dan gestudeerd om de rest van mijn leven te bewijzen dat die studie nuttig was?"

Thomas wilde reageren, maar Noor ging verder.

"Ik heb niets tegen werken. Ik werk graag. Alleen wil ik niet dat mijn werk bepaalt wie ik ben."

"Maar je moet toch ergens van leven?"

"Natuurlijk."

"Een huis kost geld. Eten kost geld. Reizen. Later misschien kinderen."

"Daarom werk ik."

"Maar drie dagen?"

"Meestal vier als je alles bij elkaar optelt."

"En de rest?"

Ze keek hem aan alsof het antwoord voor de hand lag.

"Leven."

Thomas glimlachte.

"Dat klinkt mooi als je vierentwintig bent."

"Waarom?"

"Omdat het leven later ingewikkelder wordt."

"Of maken wij het ingewikkelder?"

Thomas zweeg.

Daar zat iets in wat hem hinderde, juist doordat Noor het zo eenvoudig zei. Hij was gewend aan analyses, modellen en argumenten waarin ieder probleem vanuit verschillende

kanten werd bekeken. Zij bracht het terug tot een paar woorden en liet ze vervolgens liggen.

De trein begon af te remmen en rondom hen kwamen reizigers in beweging. Noor sloot haar boek en stopte het in haar rugzak.

“Hier moet ik eruit.”

Thomas keek naar het stationsbord. Zelf had hij nog drie haltes te gaan.

“Succes met je groei,” zei ze.

Ze wees naar zijn laptop.

“8,4 procent.”

Thomas keek verbaasd.

“Je hebt zitten lezen.”

“Het stond nogal groot.”

De deuren gingen open en Noor stapte uit. Door het raam zag hij haar over het perron lopen, rustig tussen de andere reizigers door.

Thomas keek weer naar zijn scherm.

GROWTH STRATEGY 2030.

De titel die hij die ochtend zonder nadenken had geopend, zag er ineens anders uit.

Hij keek naar de stijgende lijn in de grafiek en probeerde zich voor te stellen wat er na 2030 zou staan. Negen procent, tien procent, een nieuwe strategie en daarna opnieuw een volgend doel.

De trein trok op.

Om kwart voor elf stond Thomas in de vergaderruimte. De wanden waren vrijwel volledig van glas en op het grote scherm achter hem verschenen grafieken met stijgende lijnen.

“Als we deze ontwikkeling vasthouden,” zei Thomas, “kunnen we binnen drie jaar...”

Hij sprak verder over marktaandeel, efficiëntie, automatisering, kunstmatige intelligentie, kostenbesparing

en groei. De anderen luisterden aandachtig en knikten op de juiste momenten. Iemand stelde een vraag over het rendement en een ander wilde weten of negen procent haalbaar zou zijn.

Thomas gaf antwoord.

Hij kende dit werk en was er goed in.

Na afloop tikte zijn leidinggevende hem op de schouder.

“Sterke presentatie.”

“Dank je.”

“Dit is de richting die we nodig hebben.”

Thomas keek door de glazen wand naar de mensen die achter hun beeldschermen zaten. Het woord richting bleef even hangen.

In gedachten hoorde hij Noor weer.

“Drie banen?”

“Nee. Eén leven.”

Een week later zag hij haar opnieuw, ditmaal niet in de trein.

Het was zaterdag en Thomas had besloten een wandeling te maken. Een paar kilometer buiten het dorp liep een smalle weg tussen boomgaarden en weilanden. Bij een kleine boerderij stond een bord:

ZORGBOERDERIJ — WELKOM

Hij wilde doorlopen toen hij vanaf het erf iemand hoorde lachen.

Onder een oude appelboom zat een groep mensen rond een houten tafel. Een oudere man schilde appels en naast hem sorteerde een vrouw met grijs haar zorgvuldig walnoten. Tussen hen in stond Noor.

Ze zag hem vrijwel onmiddellijk.

“8,4 procent!”

Thomas bleef staan en begon te lachen.

“Is dat mijn nieuwe naam?”

“Tot je een betere hebt.”

Ze kwam naar hem toe.

“Wat doe jij hier?”

“Wandelen.”

“Op zaterdag?”

“Mag dat niet?”

“Ik dacht dat succesvolle mensen dan hun e-mails bijwerkten.”

“Alleen 's morgens.”

Noor trok haar wenkbrauwen op.

“Vooruitgang.”

Even later schonk ze koffie voor hem in en Thomas ging aan de houten tafel zitten. Het viel hem op dat niemand vroeg wat hij voor werk deed, welke opleiding hij had gevolgd of waarom hij hier terecht was gekomen.

De oudere man tegenover hem wees alleen naar een schaal.

“Appel?”

“Dank u.”

“Zelf geplukt.”

De man keek er trots bij, alsof hij iets uitzonderlijks had voortgebracht. Thomas nam een hap. De appel smaakte tegelijk zuur en zoet en had niets van de volmaakte glans van het fruit dat hij gewoonlijk in de supermarkt kocht.

“Goed hè?” zei de man.

“Erg goed.”

“Dat krijg je niet uit een computer.”

Noor keek naar Thomas.

“Pas op. Nu begint hij over kunstmatige intelligentie.”

De man fronste.

“Kunstmatige wat?”

“Laat maar, Henk.”

“Is dat dat ding dat alles weet?”

“Bijna.”

Henk dacht even na.

“Dan moet je vragen waar mijn bril ligt. Die ben ik sinds vanmorgen kwijt.”

De hele tafel lachte.

Thomas ook.

Toen zag hij de bril.

“Henk.”

“Ja?”

“Op uw hoofd.”

De man voelde boven zijn oren en vond daar zijn bril.

“Zie je wel,” zei hij. “Die computer hadden we helemaal niet nodig.”

Het gelach werd nog harder en Thomas merkte dat hij zich gemakkelijker voelde dan hij had verwacht. Niemand probeerde indruk op iemand te maken en geen gesprek hoefde ergens toe te leiden.

Later die middag hielp hij mee enkele houten bakken te verplaatsen. Niemand had het gevraagd; toen hij zag dat er handen nodig waren, pakte hij eenvoudig een kant vast.

Een vrouw die aan de tafel zat, vertelde hem ondertussen over de tuin die zij vroeger thuis had gehad. Ze beschreef de rozen langs het pad, de bessenstruiken achter in de tuin en een appelboom waaronder haar man in de zomer graag zat.

Thomas luisterde.

Een halfuur later vertelde ze hetzelfde verhaal opnieuw.

Hij knikte en stelde nog een vraag.

Toen ze het enige tijd later voor de derde keer over haar tuin begon te hebben, wilde hij zeggen dat ze het hem al verteld had. Op dat moment zag hij Noor aan de andere kant van de tafel.

Zij luisterde alsof ze het verhaal voor het eerst hoorde.

Later, toen ze samen lege kopjes naar binnen brachten, sprak Thomas haar erop aan.

“Ze vertelt steeds hetzelfde.”

“Ik weet het.”

“Waarom zeg je dat dan niet?”

“Omdat zij het niet vertelt om mij nieuwe informatie te geven.”

Thomas keek haar aan.

“Waarom dan wel?”

“Omdat die tuin belangrijk voor haar was.”

Noor pakte twee lege koffiekopjes van tafel en zette ze op een dienblad.

“Soms luisteren we te veel naar woorden en te weinig naar wat iemand probeert vast te houden.”

Thomas antwoordde niet.

Hij keek naar de vrouw, die met beide handen haar kopje vasthield en naar de appelboom staarde. Even zag hij niet langer iemand die voor de derde keer hetzelfde verhaal vertelde. Voor hem zat een vrouw die probeerde een stukje van haar vroegere leven dichtbij te houden.

Die ontdekking raakte hem meer dan hij wilde laten merken.

Aan het einde van de middag liepen Thomas en Noor samen naar het hek.

“Waarom doe je dit?” vroeg hij.

“Wat?”

“Hier werken.”

“Je hebt het vandaag gezien.”

“Maar je zou met je opleiding veel meer kunnen verdienen.”

“Waarschijnlijk.”

“En dat mis je niet?”

“Wat?”

“Geld.”

“Natuurlijk heb ik geld nodig.”

Noor liep een paar passen verder voordat ze haar antwoord vervolgde.

“Maar ik heb ontdekt dat er twee soorten genoeg bestaan.”

Thomas wachtte.

“Genoeg om van te leven,” zei ze. “En genoeg om steeds meer te willen.”

“En jij weet precies waar die grens ligt?”

“Nee.”

Ze glimlachte.

“Maar ik wil hem tenminste blijven zoeken.”

Bij het hek bleef ze staan.

“Jullie zoeken op kantoor toch ook voortdurend naar groei?”

“Ja.”

“Wanneer is het genoeg?”

Thomas keek naar de velden achter haar. Hij dacht aan de presentatie van de week daarvoor, aan 8,4 procent en aan de vraag of negen procent haalbaar zou zijn.

Er kwam geen antwoord.

Noor vervolgde:

“Als jullie acht procent halen, willen jullie volgend jaar negen. Als je een appartement hebt, wil je een huis. Als je een huis hebt, wil je een groter huis. Als je genoeg verdient, wil je meer verdienen.”

“Zo simpel is het niet.”

“Dat weet ik.”

Ze keek over het hek naar de velden.

“Maar soms maken we ingewikkelde systemen omdat we bang zijn voor eenvoudige vragen.”

“Zoals?”

Noor keek hem aan.

“Hoeveel van je leven wil je eigenlijk verkopen om te kunnen leven?”

Thomas zweeg.